

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО НАПРЯМУ

«ВЕСЕЛА ГРАМАТИКА»

Початковий рівень,
2 роки навчання

Київ 2025

Схвалено педагогічною радою Українського державного центру позашкільної освіти, протокол № 2 від 30 квітня 2025 року

Автор:

Пасхалова Лариса Олексіївна – методист Українського державного центру позашкільної освіти

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У сучасних умовах особливої ваги набуває завдання виховання національно свідомої, культурно освіченої особистості, яка вільно володіє українською мовою та здатна творчо її використовувати. Актуальність програми зумовлена потребою у створенні додаткового мовного середовища, доповнює та поглиблює матеріал, передбачений навчальною програмою з української мови для 1–4 класів, і водночас забезпечує творчий, ігровий та комунікативний підхід до вивчення граматики. Це допомагає не лише засвоювати правила, а й закріплювати їх у практичному мовленні.

Навчальна програма реалізується в гуртках, секціях, творчих об'єднаннях української мови закладів позашкільної освіти та спрямована на вихованців від 6 до 9 років.

Мета навчальної програми – формуванні мовної, комунікативної, пізнавальної та творчої компетентностей у вихованців через поглиблене вивчення основ української граматики.

Основні завдання полягають у формуванні таких компетентностей:

мовної – ознайомити дітей з основними граматичними категоріями української мови, сформувати початкові знання про частини мови, речення, текст;

комунікативної – навчити дітей висловлювати власні думки у письмовій та усній формах, працювати у парах і групах, вести діалог;

пізнавальної – розвивати логічне мислення, увагу, пам'ять, уміння аналізувати та класифікувати;

творчої – стимулювати уяву та фантазію через створення власних текстів, казок, віршів, участь у мовних іграх та театралізованих проєктах;

соціальної та громадянської – виховувати любов до рідної мови як основи української національної та громадянської ідентичності.

Програма передбачає навчання вихованців у групах початкового рівня. На опрацювання навчального матеріалу відводиться така кількість годин:

початковий рівень (2 роки навчання): 1-й – 144 год. (4 год./тиждень),

2-й – 144 год. (4 год./тиждень).

Освітній процес побудовано з урахуванням положень Концепції утвердження української національної та громадянської ідентичності. Основний акцент робиться на вихованні любові до рідної мови, розвитку культури спілкування та формуванні національних цінностей.

Заняття поєднують теоретичні пояснення (правила, приклади, аналіз текстів) та практичну діяльність (мовні ігри, вправи, інсценізації, колективні й індивідуальні творчі завдання). Важливе місце відводиться груповим формам роботи, що розвивають комунікативні навички та сприяють співпраці.

Програма інтегрується з такими дисциплінами початкової школи:

українська мова (граматика, розвиток мовлення);

літературне читання (робота з текстами, розвиток уяви та мовної інтонації);

образотворче мистецтво (створення ілюстрацій до текстів, словесно-образні завдання);

інформатика (використання мультимедійних вправ, інтерактивних ігор).

Форма організації занять: інтерактивні заняття, мовні ігри, робота в парах і групах, творчі завдання, інсценізації, вправи з використанням карток, таблиць, мультимедійних матеріалів.

Форми контролю за результативністю навчання: спостереження за діяльністю учнів; участь у мовних іграх та квестах; виконання творчих завдань (міні-тексти, словнички, проекти); підсумкові заняття із презентацією результатів. Оцінювання носить формувальний характер: відзначаються успіхи дитини, враховується динаміка розвитку.

Для реалізації програми використовуються: навчально-методичні матеріали (посібники, робочі зошити, картки, дидактичні ігри); мультимедійні засоби (проектор, комп'ютер, інтерактивні вправи, відеоматеріали); художня та дитяча література (казки, вірші, оповідання для мовних завдань); канцелярські та художні матеріали (папір, фломастери, кольорові олівці для творчих завдань).

З метою розвитку та підтримки обдарованих і талановитих вихованців, здобуття ними практичних навичок і для задоволення їхніх потреб у професійному самовизначенні поряд із груповими, колективними формами роботи здійснюється індивідуальна робота з учнями під час підготовки до змагань, виставок та інших організаційно-масових заходів. Створюються умови для диференціації та індивідуалізації навчання відповідно до творчих здібностей, обдарованості, віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я вихованців.

Програма є орієнтовною. За необхідності керівник гуртка може внести до програми зміни, які не повинні впливати на загальний зміст навчальної програми. Незмінними мають залишатися мета, завдання та прогнозований результат освітньої діяльності. Навчальна програма може бути реалізована за участі ветеранів війни як народних умільців, що сприятиме їх реінтеграції та соціалізації в суспільство.

Початковий рівень, перший рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	2	-	2
2.	Мова навколо нас	2	2	4
3.	Звуки і букви	10	14	24
4.	Слово: значення, синоніми, антоніми	12	18	30
5.	Речення: види, розділові знаки	12	18	30
6.	Частини мови (іменник, прикметник, дієслово)	18	22	40

7.	Творчий проєкт	2	10	12
8.	Підсумок	2	-	2
Разом:		60	84	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Мета, завдання та зміст роботи. Правила поведінки в колективі. Санітарно-гігієнічні вимоги до організації робочого місця. Організаційні питання. Правила безпеки життєдіяльності.

2. Мова навколо нас (4 год.)

Теоретична частина. Значення мови в житті людини. Мова як засіб спілкування та пізнання світу. Правила роботи на заняттях.

Практична частина. Гра-знайомство (Наприклад: «Словесний ланцюжок»). Малювання асоціацій (Наприклад: «Мова – це...»). Колективна вправа (Наприклад: «Словесне дерево»).

3. Звуки і букви (24 год.)

Теоретична частина. Звуки і букви: подібність і відмінність. Голосні та приголосні, тверді та м'які. Дзвінки та глухі приголосні. Склад, наголос.

Практична частина. Ігри: «Живі звуки», «Луна». Робота з картками (розподіл слів за кількістю складів). Читання скоромовок. Гра «Звукові перегони» (розрізнення дзвінких/глухих). Творча вправа (Наприклад: «Склади веселу абетку»).

4. Слово: значення, синоніми, антоніми (30 год.)

Теоретична частина. Слово як носій значення. Однозначні та багатозначні слова. Синоніми, антоніми. Пряме й переносне значення слова.

Практична частина. Гра «Знайди синонім». Складання словничка «Добрі слова». Вправи на добір антонімів. Інсценізація (Наприклад: «Живі слова»). Творче завдання «Малюю синонім».

5. Речення: види, розділові знаки (30 год.)

Теоретична частина. Речення як висловлювання думки. Розповідні, питальні, окличні речення. Розділові знаки в кінці речення. Велика літера на початку.

Практична частина. Ігри: «Добери кінець», «Хто складе більше речень». Складання казок із набору речень. Робота з малюнками (створення усних та письмових речень). Колективна вправа (Наприклад: «Мовна естафета»).

6. Частини мови (іменник, прикметник, дієслово) (40 год.)

Теоретична частина. Іменник: назви істот і неістот. Прикметник: ознака предмета. Дієслово: дія предмета. Взаємозв'язок між словами в реченні.

Практична частина. Ігри: «Живий театр слів», «Слово-хованка». Вправи на добір ознак до предмета. Творче завдання: «Словесний малюнок» (опис іменника прикметниками). Складання дієслівних ланцюжків.

Міні-інсценізації: «Слова оживають».

7. Творчий проєкт (12 год.)

Теоретична частина. Узагальнення знань про звуки, слова, речення, частини мови.

Практична частина. Мовний квест: «Подорож країною Граматики».

Створення книжечки-саморобки «Моя весела грамика». Колективна презентація результатів.

8. Підсумок (2 год.)

Теоретична частина. Підбиття підсумків.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Мовна компетентність:

- розрізняють звуки і букви, голосні й приголосні, тверді й м'які, дзвінки та глухі;
- правильно визначають кількість складів у словах, ставлять наголос;
- розуміють значення слова, добирають синоніми й антоніми;
- складають прості речення різних видів, уживають розділові знаки наприкінці речення;
- мають початкові уявлення про основні частини мови (іменник, прикметник, дієслово).

Пізнавальна компетентність:

- застосовують знання граматичних явищ у мовних іграх;
- вміють аналізувати та класифікувати мовні явища (розподіл слів, речень, звуків);
- демонструють уміння знаходити закономірності у словах і реченнях.

Комунікативна компетентність:

- беруть участь у колективних іграх та завданнях;
- вміють висловлювати власні думки у простих реченнях;
- слухають співрозмовника та реагують відповідно до ситуації.

Творча компетентність:

- створюють короткі усні та письмові висловлювання (казочки, віршики, описові речення);
- оформлюють власний мовний міні-проєкт («Моя перша мовна книжечка»).

Початковий рівень, другий рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	2	-	2
2.	Повторення основ граматики	2	6	8
3.	Іменник (рід, число, відмінки, власні та загальні назви)	14	22	36
4.	Прикметник (узгодження з іменниками, ступені порівняння)	12	18	30
5.	Дієслово (часи, особи, числа)	12	18	30
6.	Речення і текст (головні/другорядні члени, побудова тексту)	10	14	24
7.	Мовний квест, творчий проєкт	2	10	12
8.	Підсумок	2	-	2
Разом:		56	88	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Мета, завдання та зміст роботи. Правила поведінки в колективі. Санітарно-гігієнічні вимоги до організації робочого місця. Організаційні питання. Правила безпеки життєдіяльності.

2. Повторення основ граматики (8 год.)

Теоретична частина. Повторення понять: звук, буква, слово, речення. Основні частини мови.

Практична частина. Ігровий марафон: «Мовний світлофор». Робота в парах: складання коротких діалогів. Гра: «Помічник редактора» (виправлення помилок).

3. Іменник (рід, число, відмінки, власні та загальні назви) (36 год.)

Теоретична частина. Рід іменників. Однина і множина. Відмінки (початкове ознайомлення). Власні та загальні назви.

Практична частина. Гра: «Вгадай рід». Ігри з відмінками («Куди? Звідки? Де?»). Творча вправа: «Моє місто у словах». Робота з текстами: пошук іменників. Колективний словничок власних назв.

4. Прикметник (узгодження з іменниками, ступені порівняння) (30 год.)

Теоретична частина. Узгодження прикметників з іменниками. Ступені порівняння. Роль прикметників у мові.

Практична частина. Гра: «Хто більше добре ознає?». Опис предметів та героїв казок. Завдання: «Прикметниковий букет». Вправи на утворення ступенів порівняння. Створення колективної казки (Наприклад: «Кольорове королівство»).

5. Дієслово (часи, особи, числа) (30 год.)

Теоретична частина. Дієслово як частина мови. Часи дієслів (теперішній, минулий, майбутній). Зміна дієслів за особами та числами.

Практична частина. Ігри: «Живий дієслівний ланцюжок», «Пантоміма». Складання розповідей у різних часах. Вправи: «Зміни дію».

Творче завдання: «Мандрівка у часі» (переказ у трьох часах).

6. Речення і текст (головні/другорядні члени, побудова тексту) (24 год.)

Теоретична частина. Головні й другорядні члени речення. Поняття тексту, абзацу, заголовка. Зв'язок речень у тексті.

Практична частина. Гра: «Будівельники речень». Вправи на складання діалогів. Колективне написання тексту за малюнком.

Міні-проект: «Моя казка».

7. Мовний квест, творчий проєкт (12 год.)

Теоретична частина. Узагальнення знань про іменник, прикметник, дієслово, речення й текст.

Практична частина. Мовний квест: «Загублені слова». Створення власної книжки-саморобки: «Моя весела граматики – 2».

Театралізовані мовні сценки.

8. Підсумок (2 год.)

Теоретична частина. Підбиття підсумків.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Мовна компетентність:

- правильно вживають іменники у формах однини та множини, знають рід і відмінки;
- узгоджують прикметники з іменниками, утворюють ступені порівняння прикметників;
- правильно використовують дієслова у теперішньому, минулому та майбутньому часах, змінюють їх за особами й числами;
- розрізняють головні та другорядні члени речення;
- складають невеликі тексти з кількох речень, добирають заголовок.

Пізнавальна компетентність:

- аналізують мовні явища, роблять висновки на основі спостережень;
- застосовують граматичні знання у нових ситуаціях (читання, письмові вправи, квести);

- користуються словником або довідковими матеріалами.

Комунікативна компетентність:

- складають діалоги й невеликі усні розповіді;
 - беруть участь у колективних обговореннях, презентують власні завдання;
 - застосовують знання для грамотного письма і усного мовлення у навчанні та побуті.

Творча компетентність:

- створюють власні тексти (короткі казки, описи, діалоги, віршики);
 - беруть участь у мовних іграх, інсценізаціях, театралізованих завданнях;
 - презентують індивідуальні або групові творчі проекти («Моя весела грамати́ка – 2»).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Антисуржик: Вчимося говорити ввічливо і правильно поводитися / За заг. ред. О. Сербенської. – Л. : Світ, 1994. – 102 с.
2. Бабич Н. Практична стилістика і культура української мови : Навч. пос. / Н. Д. Бабич. – Л. : Світ, 2003. – 432 с.
3. Бабій І. Службові частини мови в українській мові : Навч. пос. / І. М. Бабій, Т. П. Вільчинська. – Тернопіль : Начальна книга – Богдан, 2011. – 96 с.
4. Бойко В. Граматика української мови : Морфеміка.Словотвір. Морфологія : Навч. пос. / В. М. Бойко, Л. Б. Давиденко. – К. : Академвидав, 2014. – 248 с.
5. Гурковська Т. Конструктор як засіб атрибутивного забезпечення гри // Вихователь-методист. – 2014. – №5 – С. 7-9
6. Дитяча енциклопедія техніки. – Харків: Промінь, 2021 – 272 с.
7. Домбровська, В. О. Виховуючи грамотну особистість [Текст] : етапи навчальної діяльності учнів при формуванні орфографічних навичок / В. О. Домбровська // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2010. – № 12. – С. 6-9.
8. Дорожко, Н. А. Формування функціональної та інформаційної грамотності учнів на уроках шляхом упровадження активних форм і методів навчання / Н. А. Дорожко // Англійська мова та література. – 2010. – № 16/18. – С. 8-11.
9. Олійник Е. Сучасна українська літературна мова : Морфологія : Навч. пос. / Е. В. Олійник. – Бердянськ : БДПУ, 2017. – 223 с.
10. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова : дослідження, факти, документи / Г. П. Півторак. – К. : Віпол, 2014. – 280 с.
11. Програми курсів за вибором для загальноосвітніх навчальних закладів. Варіативна складова Типових навчальних планів. 1–4 класи. Книга 1 / упоряд.: Л.Ф.Щербакова, Г.Ф.Древаль. – Тернопіль: Мандрівець. – 240 с.

12. Програми курсів за вибором для загальноосвітніх навчальних закладів. Варіативна складова Типових навчальних планів. 1–4 класи. Книга 4 / упоряд.: А. Лотоцька, Г. Древаль. – Тернопіль : Мандрівець. – 224 с.
13. Програми курсів за вибором для загальноосвітніх навчальних закладів. Варіативна складова Типових навчальних планів. 1–4 класи. Книга 5 / упоряд. а. Лотоцька, г. Древаль. – Тернопіль : мандрівець. – 304 с.
14. Програми курсів за вибором для початкових класів. Варіативна складова Типових навчальних планів. Книга 2 / упоряд.: Л. Ф. Щербакова, Г. Ф. Древаль. – Тернопіль: Мандрівець. – 248 с.
15. Програми курсів за вибором для початкових класів. Варіативна складова Базового навчального плану. Книга 3 / Упор.: г. Ф. Древаль, Л. Ф. Щербакова, А. В. Лотоцька. – Тернопіль: Мандрівець. — 200 с.
16. Токар, Н. В. Формування орфографічної грамотності в учнів початкових класів / Н. В. Токар, Ю. П. Мерцалова // Початкове навчання та виховання. – 2013. – № 33. – С. 2–9. – Бібліогр. в кінці ст.
17. Українська мова: Енциклопедія. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія», 2000. – 752 с.
18. Хмель Оксана Степанівна. Наша славна Україна : навчальна програма / О. С. Хмель.– 2022 – 45 с.
19. Яновицька, Н. Граматичні вправи як основа засвоєння української мови в початкових класах [Текст] / Н. Яновицька // Початкова школа. – 2017. – № 8. – С. 42–46. – Бібліогр. в кінці ст.
20. STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт: альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дошкільників / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. – Запоріжжя: ТОВ “ЛІПС” ЛТД, 2018. – 146 с.